

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
HİLAFET**

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HİLAFET

Editörler: Mustafa Sabri Küçükaşcı, Ali Satan, Abdulkadir Macit

Yayın No: 33
Araştırma Serisi: 14
ISBN: 978-605-69007-5-4
1. Basım, Temmuz 2019

Yayına Hazırlık: Mehmet Beydemir
Tashih: Fatih Güvendi
Kapak: Zahid Yıldırım
Kapak Görseli: Mustafa b. Yusuf Ömer ed-Darîr'e ait Siyer-i Nebi'de, Ashab'ın Hz. Ebubekir'e biat ederek halifelğini ikrar etmesi (T.S.M. Ktp., H. 1223)
İç Tasarım: T. Erdal Kara

© İLEM Yayınları 2019

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Hazar Reklam Matbaacılık
Sertifika No.: 26482
İskitler / Ankara
Telefon: +90 312 278 50 77

ilem
YAYINLARI

Aziz Mahmut Hüdayi M. Halk C. Türbe Kapısı S. No:13 Üsküdar - İstanbul
Tel: 0216 310 43 18 Faks: 0216 310 43 18
www.ilemyayinlari.com - info@ilemyayinlari.com

İLEM Yayınları, İLEM (İlmi Etüdler Derneği) ve Nobel Akademik Yayıncılık ortak markasıdır.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HİLAFET

Editörler:

Mustafa Sabri Küçükaşcı

Ali Satan

Abdulkadir Macit

ilem
YAYINLARI

İçindekiler

Önsöz	vii
Teşekkür	xi
<hr/>	
Giriş	1
<hr/>	
Hz. Peygamber Sonrasında Halife Seçimi Meselesi ve Hulefâ-yi Râşidîn'in Hilafete Gelme Süreçleri <i>Mustafa Fayda</i>	35
<hr/>	
Emevîler ve Hilafet <i>Mustafa Sabri Küçükaşcı</i>	55
<hr/>	
Endülüs'te Hilafet Tecrübesi <i>Mehmet Özdemir</i>	115
<hr/>	
Abbâsîler ve Hilafet <i>Casim Avcı</i>	133
<hr/>	
Selçuklular Devri Halifelik Telakkisi <i>Hasan Hüseyin Adalıoğlu</i>	167
<hr/>	
Osmanlı Hilafeti Tartışmaları I: Son Abbâsî Halifesi III. Mutevekkil'in 27 Yılı (1516-1543) <i>Uğur Demir</i>	201

Osmanlı Geleneğinde Hilafet <i>Azmi Özcan</i>	241
Hilafetin İlgasını Yeniden Değerlendirmek <i>Ali Satan</i>	271
Hindistan Müslümanlarının Hint Hilafet Hareketi'nden Uluslararası Hilafet Konseyi'ne Uzanan Hilafet Anlayışları <i>Abdulkadir Macit</i>	281
Yazarlar Hakkında	335

Önsöz

İslam, siyasi esasları ve hedefleri olan ve bunu tarih boyunca peygamberlik müessesesi ile hayata geçiren bir dindir. Bu hususiyeti ile İslam'da peygamberlik, toplumların oluşturulması ve sürdürülmesinde, devletin ve unsurlarının ilkelerinin ve pratiklerinin ihdasında, getirdiği bilgiler sayesinde toplumların beşerî ve ilmî gelişmişliğini temin etmesinde, toplumların ıslah edilmeleri ve adalete dayalı düzenlerin kurulmasında önemli bir eksen temsil etmiştir. Müslümanlar, İslam Dini'nin bu maksadını son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v) vefatı ile birlikte hilafet müessesesi üzerinden sürdürmüşlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v) sonrasında iyi, faydalı ve adil bir siyasal sistemin kurulması ve sürdürülmesi için hilafet kurumu çok büyük bir fonksiyon icra etmiştir. Bu fonksiyonun geliştirilmesi konusunda İslam tarihi boyunca pek çok şahıs ve hanedan önemli düşünceler ve pratikler ortaya koymuşlardır. Bu pratikler bazı yönlerden Hulefâ-yi Râşidîn döneminde farklı olmuş, Emevîler ve Abbâsîler döneminde farklı olmuş, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde daha başka olmuştur. Şartların değişmesi ile birlikte ortaya çıkan yeni durumlara ve sorunlara göre değişen pratikler, bu arayışların sürüp gitmesine imkân da oluşturmuştur. Gü-

nümüzde de insanlığın karşılaştığı en önemli ve acil sorunlardan birisi, herkes için iyi, faydalı ve adil bir düzenin teşekkülüdür. Tam bu noktada İslam'ın düzen arayışında ürettiği hilafet düşüncesi ve kurumu, günümüzde de en önemli çözüm mercii olmaya devam etmektedir. Bu kadim arayışta Müslümanlar tarafından geçmişte üretilen düşüncelerin ve ortaya konulan pratiklerin belirli açılardan tasnif ve tahlil edilmesi sadece bizler için değil esasında tüm insanlık için yol gösterici olacaktır. Elinizdeki eser, hilafet düşüncesini ve pratiklerini ortaya koymaya yönelik böyle bir yorumlayıcı ve anlaşılır kılmaya yönelik bir bakışın mahsulü olarak ortaya çıkmıştır.

Hilafet düşüncesi ve müessesinin İslam siyaset düşüncesinde merkezî bir konum üstlenmesine rağmen halifeliğin Osmanlı Devleti'ne intikalinin 500. yılı ülkemizde sessiz bir şekilde geçirildi. Yukarıda zikrettiğimiz hususiyetlerden dolayı İslam ve Türk tarihi için anlamlı bu tarihî olay gerek Müslüman ülkelerin içinde bulunduğu kaotik durum gerek bölgemizde hâlâ yaşanmakta olan savaş, iç savaş ve/veya vesayet harpleri dolayısıyla meselelerin üzerinde durup düşünecek vasat ve imkân vermediğini kanıtlamaktadır. Konu, Türkiye açısından ise daha özel bir mahiyet taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin vârisi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin aynı zamanda halifelik kurumunu ortadan kaldıran devrimci mirasın da sahibi olması, bu büyük olayın anılmasını engellediği söylenebilir. Bu engellemeye rağmen hilafete yönelik canlanan bir ilgi görülmektedir. Bir taraftan hilafetin şekil ve esaslarına dayalı alandaki önemli eserlerin çevrilmesi, yenilerinin yazılması, farklı fakültelerde tez çalışmalarının yürütülmesi örneklerinde fark edeceğimiz üzere bu çalışmalar, bu tartışmaların canlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bütün bu ilgi artışına mukabil hilafet meselesi hâlen dar bir perspektiften tasvirî bir düzeyde

ele alınmaya da devam etmektedir. Özellikle kurumsallaştırma denemelerinin yokluğu veya hayli zayıflığı ve hilafet düşüncesinin salt tarihsel bir olgu olarak ele alınması, bu tasvirî ilginin temelini teşkil etmektedir. Ayrıca hilafet düşüncesine ve müessesesine farklı yaklaşımlar da henüz yeterince incelenenmiş değildir. Bu kitap, hilafet düşüncesine tarihsel bir arka plan içerisinde kuramsal bir çerçeve çizmek amacıyla hazırlanmıştır.

İlmi Etüdler Derneği (İLEM), bir cihetten bu tür meseleler ve bunlarla ilgili ihtiyaçları belirginleştirmek ve ortaya çıkan mezkûr boşluğu doldurmak üzere Tarih Çalışma Grubu'nu teşkil etmiştir. Bu çalışma grubu dâhilinde halifelîğin Türkiye'ye intikalinin 500. yılı münasebetiyle hilafet düşüncesine ve müessesesine yönelik klasik ve modern dönemler arasındaki sürekliliğin sağlanmasına önemli bir katkı sunma amacıyla hilafetin ilgasının sene-i devriyesi olan 3 Mart 2018 tarihinde "Geçmişten Günümüze Hilafet" başlığı altında bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Zira hilafet konusu bütün İslam tarihi açısından en önemli konuların başında gelmektedir. Dolayısıyla bu konu pek çok açıdan günümüz aydınları ve araştırmacıları tarafından konuşulması ve tartışılması gereken bir mevzudur. Tarih Çalışma Grubu olarak biz bir başlangıç olarak konunun tarihî sürecini ele alıp yeniden bir değerlendirme yapmaya gayret ettik. Ayrıca çalıştayda temel olarak hilafet düşüncesinin İslam siyaset düşüncesinin merkezî bir müessesesi olarak ele alınmasının imkânları irdelenmiş, tarihî arka planı içinde icra ettiği fonksiyonları gün yüzüne çıkarılmış ve sonraki çalışmalara örnek teşkil edecek hamasi ve temelsiz ifadelerden ve yaklaşımlardan ziyade akademik bir üslubun inşası hedeflenmiştir. Hatta çalıştay sırasında çok heyecan ve ilham verici, verimli tartışmalar olduğunu kaydetmek isteriz. Elinizdeki eser, mezkûr çalıştaydaki tebliğler üzerinden oluşmuştur.

9 yazının yer aldığı bu kitap, hilafetin modern öncesi dönemde nasıl bir süreç takip ettiği ve hangi fonksiyonları yerine getirdiği; bhusus hakkında hangi tartışmaların cereyan ettiği gibi meseleleri ortaya koymakla birlikte bu meselenin yeniden gündem hâline getirilmesini ve dönemin kavramlarının süreklilik sağlanacak şekilde yeniden yorumlanmasını, hilafetin güncel meselelerinin tespiti ve tenkidi hususunda geçmiş birikimden istifade edebilmeyi hedeflemektedir. Bu sebeple kitapta gelecek yıllarda hilafet düşüncesinin ve müessesesinin modern dönemde hangi perspektif ile gündem edilmesi gerektiğine dair bir birikime ait mirasın telif ve tercüme yollarıyla akademik çalışmalarda daha yaygın bir şekilde kullanılabilir hâle gelmesine zemin teşkil edecek çalışmalara yer verilmiştir.

İLEM’de Tarih Çalışma Grubu, gerçekleştirdiği dersler, okumalar, atölyeler, tarihçi ve sanatının tetkik edildiği buluşmalar gibi çeşitli faaliyetlere ek olarak hilafet gibi bazı temel meselelerin imkânları, sorunları, sınırlılıkları ve gereklilikleri ile ilgili bu tür çalıştaylar ve projeler yürütmektedir. Bunlar arasında özellikle bu kitabın husule gelmesine ön ayak olan “Hilafet Çalıştayı” mühim bir yer tutmaktadır. Elinizdeki kitabın hilafet düşüncesine dayalı olarak oluşturduğu teorik ve pratik çerçevenin ortaya çıkardığı birikimin önümüzdeki günlerde siyasal yaşamın iyileştirilmesine de katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

Mustafa Sabri Küçükaşcı, Ali Satan, Abdulkadir Macit
Şubat 2019

Teşekkür

İlmi Etüdler Derneği (İLEM) bünyesindeki Tarih Çalışma Grubu'nun kıymetli bir ürünü olarak okuyucuyla buluşan bu kitap, Hilafet'in Osmanlılara İntikalinin 500'üncü Yılı Münasebetiyle kapsamlı bir çalıştay düzenlenmesi fikri akabinde ortaya çıkmıştır. Ardından çalışma grubu olarak pek çok toplantılar gerçekleştirdik. Bu toplantılarda bir sonraki aşamada düzenlenecek çalıştayın çerçevesini çizdik. Bu çerçeve mucibince bildirisini olmasını arzu ettiğimiz hocalarımıza davetiyeler gönderdik. Bunun üzerine kitabın editörlerinin de katılımı ile birlikte bir çalıştay düzenlendi. Bütün bu süreçlerde Tarih Çalışma Grubu hocalarının da katkısı çok büyük oldu.

Yazıları bu kitapta yer alan hocalarımız oldukça yoğun mesailerinin arasında bildirimlerini yazarak bize gönderdiler ve 3 Mart 2018 tarihinde kapsamlı bir çalıştay gerçekleştirdik. Alanda yetkin pek çok hocanın da müzakereciler arasında yer aldığı bu çalışmaya gelen geri bildirimler burada sunulan bildirimleri bir kitaba dönüştürme kararını almamıza vesile oldu. Çalıştay için kaleme aldıkları yazılara geri bildirimler vererek yazıların nitelikli bir hâle gelmesi konusunda ısrarcı olduk. Bu eserin hilafet konusunda en başından günümüze kadar olan meselelerini bu nitelik ile

ele alması ancak hocalarımızın hassasiyeti ve gayretiyle olmuştur. Bu noktada Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Azmi Özcan, Prof. Dr. Tufan Buzpınar, Prof. Dr. Casim Avcı, Prof. Dr. Mehmet Özdemir, Prof. Dr. Hasan Hüseyin Adalıoğlu ve Doç. Dr. Uğur Demir hocalarımıza bu uzun soluklu yolculukta gösterdikleri sabır ve verdikleri derinlikli ilmî katkı için çok teşekkür ediyoruz.

Çalıştay sürecinin dikkat ve rikkat ile takip edilmesinde dönemin İLEM İhtisas Komisyonu Başkanı Yunus Çolak, organizasyonu ve yazarlarla iletişim kurulması sürecinde ise Ömer Faruk Uysal, Emre Özgören ve Esra Bembeyaz bizlere önemli destekler verdiler. Kendilerine teşekkür ediyoruz. Ayrıca eserin yayıma hazırlanması sürecindeki katkılarından ötürü İLEM Araştırma ve Yayın Komisyonu başkanı İbrahim Halil Üçer ve koordinatör Mehmet Beydemir'e de hususi bir teşekkür borçluyuz.

Mustafa Sabri Küçükaşcı, Ali Satan, Abdulkadir Macit
Şubat 2019